

WPLYW AUTORYTETU LITERACKIEGO NA EMOCJE ODBIORCY PODCZAS CZYTANIA POEZJI – OMÓWIENIE WYNIKÓW EKSPERYMENTU

Krystian Macheta, krystian.macheta@gmail.com
 Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
 Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest przedstawienie oraz omówienie wyników eksperymentu związanego z percepcją emocjonalną poezji. W badaniu podjęto próbę weryfikacji hipotezy, według której pojawienie się znanego nazwiska kojarzonego jako wielki poetycki talent wpłynie na silniejsze deklaratywne natężenie przeżywanych emocji. Przebadano 110 osób (52 mężczyzn; 58 kobiet) podzielonych na cztery losowo dobrane grupy. Arkusze poszczególnych grup różniły się między sobą nazwiskiem rzekomego autora lub jego brakiem (grupa kontrolna). Wyniki udowodniły, że autorytet wpływa nie tylko na siłę deklarowanych emocji, ale też istotnie determinuje rodzaj przeżywanej emocji. Doprowadza to do wniosku, iż utworowi poetyckiemu częściej przypisujemy cechy i emocje kojarzone z jego autorem niż z samą treścią utworu.

Słowa kluczowe: odbiór poezji, wpływ autorytetu, percepcja sztuki, odbiór literatury, emocje odbiorcy, procesy poznawcze, sztuka, poezja

Influence of literary authority to recipient emotions during reading poetry – discussion the results of the experiment

ABSTRACT

The purpose of this article is presentation and discussion about results of experiment connected with emotional perception of poetry. This research sought to verify the hypothesis which stated that showing the surname of famous poet, associated with huge poetic talent, influence to stronger declarative intensity of feeling emotions. One hundred and ten people were tested (52 men, 58 women) in four randomly selected groups. Every group had sheets with the same text but with different surname of the author or without surname (control group). Text of the poem was written specially to this experiment. Next step was the measurement of kind and force emotions felt in 7 points scale. Results proved that authority of the author is not only felt by the force of declarative emotions but also significantly determines kind of felt emotion. This leads to the conclusion that the poem is connected with features and emotions associated with author more than with content of poem. Moreover, this result suggests that emotional perception of poetry should be considered according to clustering derived from gestalt psychology.

Key words: reception of poetry, influence of authority, art perception, reception of literature, recipient emotions, art & cognition, emotional manipulation

WSTĘP

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie podłoża teoretycznego oraz wyników przeprowadzonego przez jego autora eksperymentu nt. wpływu autorytetu na siłę i rodzaj przeżywanych emocji przez odbiorców tekstu poetyckiego. To samo wyrażenie językowe może być rozumiane wielorako, w zależności od osoby czytającej¹. Do podobnych wniosków doszedł już Immanuel Kant, gdy dokonał przewrotu kopernikańskiego, wskazując na jednostkę jako źródło, zakorzenione w intelekcie, poznania². Sposób interpretacji może być różnorodny, jednak autorytet mocno kojarzony z twórczością poetycką implikuje emocje i oceny estetyczne, które da się przewidzieć z prawdopodobieństwem istotnym statystycznie. Przedstawiony eksperyment jest także odpowiedzią na zarzut mówiący, iż badania psychologiczne mające powiązania z literaturą nie są zorientowane na czytelnika³.

1 J. Gizela, *Wybrane zagadnienia psychologii metafory we współczesnej poezji polskiej w świetle teorii i badań eksperymentalnych*, „Przegląd Psychologiczny” 1985, T. 28, nr 1, s. 125.

2 W. Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, T. 2, Warszawa 2005, s. 129.

3 M. Maryl, *Antropologia odbioru literatury*, „Teksty Drugie” 2009, nr 1-2, s. 231.

PROCESY POZNAWCZE I EMOCJE A SZTUKA

Gatunek *homo sapiens* wyróżnia się na tle naczelnych m.in. zdolnością do świadomego tworzenia szeroko pojętych dzieł sztuki. Jako jedyny gatunek jest w stanie tworzyć obrazy (walory malowideł wykonywanych przez małpy oddziałują na nasz zmysł estetyczny, lecz one nie tworzą ich w sposób świadomy), muzykę czy literaturę. Każda z ludzkich społeczności pozostawiła po sobie ślad, który jest dowodem na istnienie sztuki jako ważnego aspektu wszystkich tworzonych kultur. Zdolnością, którą musieliśmy (jako gatunek) opanować przed powstaniem sztuki, jest kreatywność. Dzięki niej możliwe jest ciągle tworzenie nowych powiązań pomiędzy już istniejącymi rzeczami i ideami. Ta umiejętność uznawana jest za podstawę twórczości. Pozbawieni tej zdolności wydawali się być Neandertalczyki, którzy nie pozostawili po sobie żadnej kultury ani sztuki. Pozwala to wysunąć wniosek, iż był to istotny czynnik w walce o szczyt na drabinie gatunków. Obecnie dzięki wiedzy dostępnej za pomocą obrazowania mózgu wiemy, że obszary kory mózgowej odpowiedzialne za kreatywność na wysokim poziomie są dostępne jedynie człowiekowi i pojawiły się w ewolucji stosunkowo późno. Prawdopodobnie za odbiór piękna odpowiada przysiódkowa kora oczodołowo-czołowa, która rozwinęła się u ludzi, a nie posiada jej nawet najbardziej spokrewniony z człowiekiem szympan bonobo. Jest to kolejny czynnik różnicujący ludzi od innych naczelnych pozwalający na tworzenie sztuki⁴. Nauki kognitywne dążą obecnie do ustalenia jak najbardziej uniwersalnych tez na temat ludzkiego systemu poznawczego. Plany te krzyżuje psychologia eksperymentalna, która dysponuje dowodami na mocny wpływ kultury nawet na podstawowe systemy poznawcze⁵.

Odbiorowi sztuki, poza uczuciem piękna, towarzyszą także emocje. Na potrzeby artykułu za obowiązującą zostanie przyjęta definicja Philipa Zimbardo, według której „emocja jest złożonym zespołem zmian cielesnych i psychicznych, obejmującym pobudzenie fizjologiczne, uczucia, procesy poznawcze i reakcje behawioralne wykonywane w odpowiedzi na sytuację, spostrzeganą jako ważna dla danej osoby”⁶. Podczas percepcji poezji w mózgu zachodzą procesy zgodne z teorią Josepha LeDoux, która mówi, iż emocje są nie tylko fizjologiczną reakcją organizmu na bodziec, lecz także interpretacją bieżącej sytuacji oraz wspomnień z nią związanych⁷. Dzięki emocjom możliwe jest określenie relacji ze środowiskiem poprzez nadanie priorytetów niektórym zdarzeniom bądź myślom, jednocześnie pomijając inne. One przechowują także uwarunkowane biologicznie oraz wyuczone wpływy środowiska. Reakcja emocjonalna przejawia się jako zachowanie, reakcje fizjologiczne oraz subiektywne doświadczenie⁸, które jest najważniejszym punktem tych rozważań. Ludzkie procesy poznawcze umożliwiają działania pozwalające zaoszczędzić energię. Dzieje się tak dzięki zdolności do selekcji bodźców. W tym procesie ważną rolę pełnią emocje umożliwiając prostsze i szybsze sposoby przystosowania. Myśli współpracują wraz z emocjami, niekiedy jednak, zwłaszcza gdy zachodzi pomiędzy nimi konflikt dotyczący dobrostanu, rozum staje na przegranej pozycji⁹. Ocenianie sytuacji w sposób rozmyślny jest kosztowne z perspektywy potrzebnego do jej dokonania czasu. Wrodzona, automatyczna ewaluacja bodźców prowadzi do oszczędności czasu oraz energii, a także niekiedy pozwala zapobiegać niebezpieczeństwu¹⁰. Rodzaj odczuwanego pobudzenia emocjonalnego w dużym stopniu zależy od okoliczności, w jakich jest ono doświadczane. Osoba, której np. podano epinefrynę (hormon zwiększający pobudzenie) zachowuje się inaczej podczas sytuacji lękowej, a inaczej podczas przyjemnej, mimo iż przyczyna fizjologicznego pobudzenia jest taka sama. Efekt ten znika, gdy osoba zostanie poinformowana, jakiego typu hormon został jej wstrzyknięty. Jest to zachowanie nazywane błędnym przypisaniem pobudzenia¹¹. Świadczy to o potrzebie racjonalizacji przeżywanych stanów, która jest naturalnym składnikiem ludzkiej natury wytworzonym w czasie ewolucji. Chęć zrozumienia przyczyny i nadania jej skutku determinowana jest mechanizmami wykształconymi w ramach selekcji naturalnej¹². Dzięki ewolucji dysponujemy wrodzonymi reakcjami, które powodują aktywność emocjonalną. Możliwe jest natomiast wyuczenie rozwijania tych uwarunkowanych biologicznie reakcji¹³. Uświadomienie sobie znaczenia bodźca nie jest jednak ani jedyną, ani konieczną przyczyną powstawania emocji. Ustalenie ścisłych zasad rządzących świadomo-

4 J. Vetulani, *Mózg. Fascynacje, problemy, tajemnice*, Kraków 2012, s. 9-13.

5 H. Adler, S. Gross, *Adjusting the Frame: Comments on Cognitivism and Literature*, „Poetics Today” 2002, no. 23, s. 211.

6 P. G. Zimbardo, *Psychologia i życie*, Warszawa 1999, s. 473.

7 S. M. Kosslyn, R. S. Rosenberg, *Psychologia. Mózg, człowiek, świat*, Kraków 2006, s. 443.

8 R. W. Levenson, *Funkcjonalne podejście do ludzkich emocji*, [w:] P. Ekman, R. J. Davidson (red.), *Natura emocji*, Sopot 2012, s. 112.

9 Tamże, s. 113.

10 P. Ekman, *Emocje ujawnione*, Gliwice 2003, s. 49.

11 S. M. Kosslyn, R. S. Rosenberg, dz. cyt., s. 445.

12 M. Senderecka, *Racjonalność świata jako problem filozoficzny*, „Zagadnienia Filozoficzne w Nauce” 2002, nr 31, s. 103-104.

13 P. Ekman, dz. cyt., s. 43.

ścią, z punktu widzenia relacji przyczynowych, przysparza badaczom wciąż wielu problemów. Większość odczuwanych emocji, tym bardziej patrząc na ich odczuwanie z perspektywy emocjonalnego odbioru poezji, przybiera swoją pełną postać po uświadomieniu sobie przez jednostkę możliwych implikacji odebranego bodźca. Na dodatek na dużą część emocji odczuwanych natychmiast po zaprezentowaniu bodźca (np. tekstu literackiego) ma wpływ zebrane w ciągu życia doświadczenie¹⁴. Wiele przeżywanych emocji jest zależnych od sposobu poznania interpretowanego jako świadomość znaczeń. Emocje mogą się pojawić zarówno wtedy, kiedy osoba przetwarza niewielkie ilości danych ze środowiska oraz i wtedy, kiedy przetwarza je poza świadomością. Istnieje jednak minimalny poziom zaangażowania poznawczego, który jest konieczny, jeśli doświadczenie ma być czymś więcej niż prostym afektem¹⁵. Także rozważania na temat kompetencji estetycznej, będącej częścią odbioru sztuki, nie mogłyby się odbyć bez emocji, które pełnią fundamentalną rolę w jej kształtowaniu¹⁶. Za pomocą twórczości autor wyraża swoje emocje, zaś odbiorca, w ramach biernej ekspresji, ich doświadcza¹⁷. Podczas percepcji dzieła sztuki doświadczamy emocji ze względu na samo obcowanie z symbolicznym dobrem, jak również ze względu na treść tego dzieła¹⁸.

POLSKA POEZJA A TOŻSAMOŚĆ NARODOWA

Kolejnym czynnikiem wpływającym na sposób percepcji utworu literackiego jest poczucie tożsamości narodowej. Tożsamość językowa percypującego podmiotu związana jest z uznaniem języka za swój. W każdym języku występują charakterystyczne skrypty kulturowe¹⁹. Niektóre uczucia wyrażane językiem polskim nie są możliwe do przetłumaczenia na inne języki. Dotyczy to np. takich wyrazów jak „tęsknić” czy „tęsknota”, które nie mają swojego bezpośredniego tłumaczenia w języku angielskim²⁰. Jest to szczególnie ważne z perspektywy emocjonalnego odbioru tych samych utworów po przetłumaczeniu przez osoby obcojęzyczne. Wielkimi postaciami dla narodu, obok bohaterów wojennych czy znanych naukowców, są poeci i literaci. Ze względu na swoje pochodzenie pomagają tworzyć poczucie przynależności do określonej grupy etnicznej i terytorialnej. Ich twórczość niesie wartości potrafiące budować poczucie odrębności i wyjątkowości społeczeństwa, którego są częścią²¹.

POJĘCIE AUTORYTETU I JEGO ROLA W KULTURZE

Autorytet może być definiowany zarówno jako cecha, którą posiada osoba, instytucja czy grupa społeczna lub jako relacja między dwoma osobami, w której jedna z nich przystosowuje się do drugiej. Istotnym czynnikiem pozwalającym na zdobycie autorytetu jest zaangażowanie emocjonalne podmiotu poznającego. Natomiast w kwestii zmiennych osobowościowych autorytet powinien dysponować takimi cechami, jak kreatywność, otwartość, życzliwość, odwaga, posiadanie i umiejętność obrony własnego zdania²². Autorytet, mimo iż towarzyszy każdej społeczności, jest zróżnicowany w zależności od warunków, w jakich występuje. Również każde ze środowisk kulturowych wypracowało sobie precyzyjny układ makrostrukturalny i mikrostrukturalny powstawania autorytetu. Mimo to jest to pojęcie uniwersalne, dotyczące całej historii gatunku ludzkiego, niezależnie od czasu i przestrzeni. Towarzyszy nawet kulturom i społeczeństwom o opozycyjnych względem siebie ideologiach. Czynnikiem tworzącym autorytet zawsze jest społeczeństwo, z którego się on wywodzi, ponieważ to ono nadaje wspólne jego członkom wartości oraz ich hierarchię. Warunkiem bycia autorytetem – zarówno w przypadku osoby, jak i instytucji – jest bycie „nosicielem” wartości aktualnie cenionych w środowisku, z którego pochodzi. Ponadto powinna ona swoją postawą wartości te ukazywać w zdecydowanie większym stopniu niż reszta społeczeństwa²³. W myśl koncepcji twórczości Mihaly’ego Csikszentmihalyi’a autorytetem jest generująca zmiany (w tym wypadku tworząca poezję) jednostka, której dzieło zostało uznane za wartościowe przez pole, czyli system odpowiedzial-

14 N. J. Frijda, *Emocje wymagają procesów poznawczych, choćby prostych*, [w:] P. Ekman, R. J. Davidson (red.), *Natura emocji*, Sopot 2012, s. 174.

15 Tamże, s. 179.

16 G. Różańska, *Współczesny uczeń w świecie tekstów kultury*, [w:] J. Bujak-Lechowicz (red.), *Językowo-kulturowy obraz tożsamości*, Piotrków Trybunalski 2010, s. 54.

17 A. Matuchniak-Krasucka, *Zachwyt i oburzenie – o emocjach w sztuce. Studium socjologiczne*, [w:] P. Binder, H. Palska, W. Pawlik (red.), *Emocje a kultura i życie społeczne*, Warszawa 2009, s. 125.

18 Tamże, s. 137.

19 B. Sieradzka-Baziur, *Etymologia i semantyka wyrazu tożsamość*, [w:] J. Bujak-Lechowicz (red.), dz. cyt., s. 61-62.

20 A. Wierzbicka, *Moje podwójne życie. Dwa języki, dwie kultury, dwa światy*, „Teksty Drugie” 1997, nr 3, s. 77.

21 T. Burdzik, *Przestrzeń jako składnik tożsamości w świecie globalizacji*, „Kultura – Historia – Globalizacja” 2012, nr 11, s. 18.

22 M. Jasiński, *Psychologiczne aspekty konstruowania autorytetu*, [w:] A. Olubiński (red.), *Autorytet. Czy potrzebny w procesie edukacji?*, Toruń 2012, s. 23-24.

23 J. Kosmala, *Autorytet nauczyciela w teorii i badaniach socjologicznych*, Częstochowa 1999, s. 7-9.

ny za selekcję zmian dokonanych przez jednostki. Autor ten kojarzony jest następnie z określoną domeną, czyli np. twórczością literacką. Jedynie osoby wybitne i posiadające społeczne uznanie mogą się w niej znaleźć. Wytwory znajdujące się w domenie wpływają na proces socjalizacji społeczeństwa²⁴. Patrząc na to przez pryzmat omawianego problemu: gdy nowy utwór poetycki zostanie zaakceptowany przez grono osób odpowiedzialnych za jego selekcję, np. krytyków literackich, zostaje on uznany za wartościowy i tym samym wpływa na czytające go osoby poprzez sam fakt uznania jego wyjątkowości. Warunkiem istnienia autorytetu w dziedzinie literatury jest stworzenie sobie przez autora grupy czytelników, według której reprezentowane przez niego wartości i/lub umiejętności znajdują się na ponadprzeciętnym poziomie, w związku z czym zasługuje on na odpowiedni szacunek. Autor stojący za swoim dziełem jest silnym elementem tradycji. Swoim nazwiskiem podkreśla on słuszność dzieła, równocześnie nadając wytworowi zasadne podstawy jego stworzenia. Pogląd głoszący, iż autor jest gwarantem jakości dzieła, cieszy się sporą popularnością w krajach zachodnich²⁵. Przejaskrawianie i podkreślanie dokonań osoby będącej symbolem jest konieczne z perspektywy utrzymania jedności wspólnoty²⁶. Ocena zasług nie zawsze zależy od rzeczywistego wkładu autorytetu i prawdziwych wiadomości na jego temat, lecz często wyznaczana jest poprzez odczucie społeczne²⁷.

CEL EKSPERYMENTU. HIPOTEZY

Celem przeprowadzonego eksperymentu było sprawdzenie zależności pomiędzy autorytetem w dziedzinie twórczości literackiej na przykładzie poezji a emocjami odbiorcy. Zweryfikowany został również wpływ autorytetu na ogólną, subiektywną ocenę jakości dzieła. Wiersz, który został użyty do wszystkich badań, napisano specjalnie na potrzeby tego eksperymentu. Sytuacją niemożliwą była znajomość jego treści przez badanych kiedykolwiek przed jego przeprowadzeniem. Według pierwszej przyjętej hipotezy nacechowanie emocjonalne utworu zmienia się w zależności od tego, komu przypiszemy jego autorstwo. Druga hipoteza głosiła natomiast, iż wiersz podpisany nazwiskiem znanego poety będzie oceniany jako ważniejszy w dorobku polskiej kultury niż wiersz nieznanego autora.

METODA

Do przeprowadzenia eksperymentu został użyty napisany na potrzeby badania wiersz wraz z listą 22 emocji. Przy nazwie każdej z emocji znajdowała się siedmiostopniowa skala typu likertowskiego mierząca jej nasilenie po przeczytaniu utworu. Wybór emocji został dokonany przy pomocy sędziów kompetentnych, a następnie wzbogacony o spis emocji podstawowych. Druga część ankiety dotyczyła subiektywnej oceny wiersza i także dysponowała siedmiostopniową skalą. W tej części badani mieli za zadanie zaznaczyć, w jakim stopniu zgadzają się z przedstawionym stwierdzeniem.

PROCEDURA BADAWCZA

Badaniu zostali poddani studenci różnych kierunków studiów przydzielani losowo do jednej z czterech grup eksperymentalnych. Grupy te zostały wyodrębnione ze względu na płeć autorytetu w dziedzinie poezji. Wiersz pierwszej grupy eksperymentalnej podpisany został nazwiskiem ks. Jana Twardowskiego (znany poeta), w grupie drugiej Wisławy Szymborskiej (znana poetka), trzeciej – Marcina Węgrzyna (nieznany z twórczości literackiej mężczyzna) oraz grupa kontrolna, która czytała wiersz niepodpisany żadnym nazwiskiem. Dane zbierane podczas eksperymentu pochodzą z czterech miast Polski: Lublina, Krakowa, Gdańsk oraz Tarnowa. W każdym z tych miast została przebadana część każdej z grup. Jedyną zmienną niezależną różnicującą grupy było nazwisko rzekomego autora umieszczone przed tekstem utworu lub jego brak (grupa kontrolna). Przebadani studenci mieli za zadanie określenie emocji, jakie wzbudził w nich tekst niezwłocznie po jego przeczytaniu.

WYNIKI

Każda z emocji odczuwanych przez kobiety miała największe natężenie, gdy należały one do grupy eksperymentalnej podpisanej nazwiskiem ks. Twardowskiego. Najniższe wyniki w każdej z emocji kobiety uzyskiwały zaś w grupie podpisanej, nikomu niekojarzonym z poezją, nazwiskiem Marcina Węgrzyna. Połowicznie analogiczna sytuacja wystąpiła w grupie mężczyzn. Każda z emocji miała największą wartość na skali, gdy jako zmienna niezależna widniało nazwisko

24 E. Nęcka, *Psychologia twórczości*, Gdańsk 2005, s. 187.

25 J. H. Miller, *Po co czytać literaturę?*, „Przestrzenie Teorii” 2012, nr 17, s. 235-236.

26 M. Bednarczuk, E. Pogonowska, *Znani, nieznan, nierozpoznani. O kilku figurach zbiorowej wyobraźni*, Warszawa 2009, s. 11.

27 K. Kwaśniewski, *Społeczne rodowody bohaterów*, Warszawa 1977, s. 9.

Wisławy Szymborskiej. Pozostałe trzy grupy wypadły w tym przypadku niemal identycznie. Różnice te są wyraźnie widoczne po zobrazowaniu ich na wykresie liniowym, jednak tylko niektóre z nich przekroczyły próg istotności statystycznej na poziomie 95 %.

Podczas czytania wiersza podpisanego nazwiskiem ks. Jana Twardowskiego istotnie więcej badanych odczuwało zadumę, niż w przypadku innych grup ($p=.025$). Gdy analizie została poddana emocja określona przygnębieniem odczuwana podczas czytania poezji przypisanej znanemu autorowi uwidoczniła została wyraźna różnica w jej nasileniu pomiędzy kobietami i mężczyznami ($p=.038$). Taka sama zależność w tej grupie pojawiła się podczas odczuwania smutku ($p=.03$). W obu przypadkach kobiety deklarowały silniejsze emocje. Podczas analizy nasilenia współczucia wśród kobiet okazało się ono istotnie wyższe w stosunku do wiersza podpisanego nazwiskiem ks. Twardowskiego niż Węgrzyna ($p=.04$). Podobnej zależności nie wykryto w grupie mężczyzn. Natomiast wśród mężczyzn z grup eksperymentalnych „znana poetka” i „znany poeta” istotna statystycznie okazała się różnica w odczuwaniu smutku ($p=.027$).

Drugą część badania przyniosła wyniki obrazujące, jak autorytet wpływa na percepcję dzieła opatrzonego znanym nazwiskiem. W jednym z itemów uczestnicy mieli ustosunkować się do stwierdzenia: „uważam, że każdy Polak powinien zapoznać się z treścią tego wiersza”. Okazało się, iż jedynie wiersz podpisany nazwiskiem Węgrzyna został zdeprecjonowany, podczas gdy pozostałe grupy utrzymywały stosunkowo zbliżony poziom odpowiedzi ($p=.009$).

Obie hipotezy badawcze zostały potwierdzone.

WNIOSKI

Twórczości literackiej zostają przypisane cechy bardziej kojarzone z jej autorem niż z samym tekstem. Zmienna niezależna wpływała na siłę deklarowanych emocji, powodując większe ich natężenie w przypadku, gdy rzekomym autorem była znana osoba przeciwnej płci. Ewentualna replikacja eksperymentu powinna zawierać piątą grupę eksperymentalną, w której zmienną byłaby nieznana z twórczości poetyckiej postać żeńska. Nazwisko znane jako wybitne w dziedzinie poezji implikuje także poczucie ważności prezentowanego dzieła z perspektywy ogólnego dorobku polskiej literatury. Niezwiązana, w świadomości społecznej, z literaturą postać Marcina Węgrzyna jest natomiast w tym aspekcie deprecjonowana w oczach odbiorców.

PERCEPCJA TWÓRCZOŚCI LITERACKIEJ

Odbiór dzieła literackiego często rozumiany jest jedynie jako przyswojenie jego treści. Podobne podejście można zaobserwować również na innych gałęziach kultury takich jak film, teatr czy malarstwo. Proces percepcji dzieła sztuki jest jednak splotem prawdopodobieństw, który jest zależny zarówno od uwarunkowań obiektywnych, jak i subiektywnych. Niemożliwym jest dokonanie odbioru dzieła bez umiejscowienia go w odpowiednim miejscu życia społecznego, jak i z wyłączeniem doświadczenia podmiotu poznającego. Pierwszą fazą odbioru jest odpowiednia klasyfikacja utworu ze względu na takie jego cechy, jak m.in. autor, gatunek literacki czy epoka, w której powstał. Następne fazy zakładają wspięcie się na wyższy stopień odbioru, w tym także zdolność do przełamывania stereotypów związanych z percepcją dzieła²⁸. Wyniki omawianego eksperymentu wskazują, że statystycznie istotna większość czytelników nie dochodzi do fazy przełamывania stereotypów, pozostając przy wykorzystaniu najprostszych i najmniej obciążających procesów poznawczych.

PODSUMOWANIE

Obserwowane obecnie zmiany w zakresie kultury powodują zacieranie się granic pomiędzy kulturą „wysoką” a „niską”. Ponadto procesy globalizacji oraz fragmentaryzacji niekiedy przebiegają równolegle, zderzając się ze sobą, wchodząc ze sobą w konflikt²⁹. W kulturze tej dochodzi do zmian w tożsamości jednostek, ponieważ coraz mniej jest w niej miejsca na historię. Kultura jest tworzona na podstawie mieszanki wielu źródeł folklorystycznych oraz narodowych³⁰. Wyniki omawianego eksperymentu pozornie mogą przeczyć tym teoriom. Patrząc na to z innej perspektywy: jest jednak bardzo możliwe, iż są efektem – komplementarnego do globalizacji – procesu lokalizacji polegającego na tworzeniu się

28 B. S. Mejlach, *Odbiór dzieła sztuki jako problem naukowy*, „Pamiętnik Literacki” 1974, nr 65, s. 339-353.

29 Z. Melosik, *Ponowoczesność. Między globalizmem, amerykanizacją i fundamentalizmem*, [w:] R. Leppert (red.), *Edukacja w świecie współczesnym*, Kraków 2000, s.17.

30 J. Szempluch, *Edukacja i nauczyciel wobec współczesnych przemian kulturowych*, [w:] J. Kida (red.), *Kultura, literatura i sztuka w edukacji językowej w świetle badań empirycznych*, Rzeszów 2007, s. 86.

tw. „wysp tożsamości”. Jest on paradoksalnie częścią i warunkiem tworzenia się społeczeństwa światowego³¹. Za otrzymanymi wynikami stoi także postawa reprezentowana przez nauczycieli języka polskiego, którzy często akcentują rolę literatury i używanego w niej języka jako ważnego czynnika tworzącego polską tożsamość narodową w czasie okupacji³².

Problemem podczas czytania poezji jest także czytanie każdego wersu jako osobnej części utworu, co powoduje trudności w zrozumieniu całości dzieła. Wynika to z faktu czytania dzieła poetyckiego w sposób charakterystyczny dla czytania prozy³³. Poezja traktowana jest jako sztuka „wysoka”, którą są w stanie zrozumieć tylko elitarne grupy społeczne. Takie podejście powoduje jej marginalizację, zarówno w trakcie zajęć szkolnych, jak i poza nimi, co tworzy sztuczne bariery w jej odkrywaniu. Lepsze spojrzenie na proces odbioru poezji pozwoli na wybór bardziej adekwatnych metod stosowanych podczas nauczania literatury, powodując tym samym większą radość z jej odbioru wśród uczniów³⁴.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] Adler H., Gross S., *Adjusting the Frame: Comments on Cognitivism and Literature*, „Poetics Today” 2002, no. 23.
- [2] Bednarczuk M., Pogonowska E., *Znani, nieznanani, nierozpoznani. O kilku figurach zbiorowej wyobraźni*, Warszawa 2009.
- [3] Burdzik T., *Przestrzeń jako składnik tożsamości w świecie globalizacji*, „Kultura – Historia – Globalizacja” 2012, nr 11.
- [4] Ekman P., *Emocje ujawnione*, Gliwice 2003.
- [5] Frijda N. J., *Emocje wymagają procesów poznawczych, choćby prostych*, [w:] Ekman P., Davidson R. J. (red.), *Natura emocji*, Sopot 2012.
- [6] Gizela J., *Wybrane zagadnienia psychologii metafory we współczesnej poezji polskiej w świetle teorii i badań eksperymentalnych*, „Przegląd Psychologiczny” 1985, T. 28, nr 1.
- [7] Jasiński M., *Psychologiczne aspekty konstruowania autorytetu*, [w:] Olubiński A. (red.), *Autorytet. Czy potrzebny w procesie edukacji?*, Toruń 2012.
- [8] Kida J., *Język, kultura, tradycja i wychowanie patriotyczne*, [w:] Kida J. (red.), *Kultura, literatura i sztuka w edukacji językowej w świetle badań empirycznych*, Rzeszów 2007.
- [9] Kosmala J., *Autorytet nauczyciela w teorii i badaniach socjologicznych*, Częstochowa 1999.
- [10] Kosslyn S. M., Rosenberg R. S., *Psychologia. Mózg, człowiek, świat*, Kraków 2006.
- [11] Kwaśniewski K., *Spoleczne rodowody bohaterów*, Warszawa 1977.
- [12] Levenson R. W., *Funkcjonalne podejście do ludzkich emocji*, [w:] Ekman P., Davidson R. J. (red.), *Natura emocji*, Sopot 2012.
- [13] Maryl M., *Antropologia odbioru literatury*, „Teksty Drugie” 2009, nr 1-2.
- [14] Matuchniak-Krasucka A., *Zachwyty i oburzenie – o emocjach w sztuce. Studium socjologiczne*, [w:] Binder P., Palska H., Pawlik W. (red.), *Emocje a kultura i życie społeczne*, Warszawa 2009.
- [15] Mejlach B. S., *Odbiór dzieła sztuki jako problem naukowy*, „Pamiętnik Literacki” 1974, nr 65.
- [16] Melosik Z., *Pomocowność. Między globalizmem, amerykanizacją i fundamentalizmem*, [w:] Leppert R. (red.), *Edukacja w świecie współczesnym*, Kraków 2000.
- [17] Miller J. H., *Po co czytać literaturę?*, „Przestrzenie Teorii” 2012, nr 17.
- [18] Nęcka E., *Psychologia twórczości*, Gdańsk 2005.
- [19] Różańska G., *Współczesny uczeń w świecie tekstów kultury*, [w:] Bujak-Lechowicz J. (red.), *Językowo-kulturowy obraz tożsamości*, Piotrków Trybunalski 2010.
- [20] Senderecka M., *Racjonalność świata jako problem filozoficzny*, „Zagadnienia Filozoficzne w Nauce” 2002, nr 31.
- [21] Sieradzka-Baziur B., *Etymologia i semantyka wyrazu tożsamość*, [w:] Bujak-Lechowicz J. (red.), *Językowo-kulturowy obraz tożsamości*, Piotrków Trybunalski 2010.
- [22] Szempruch J., *Edukacja i nauczyciel wobec współczesnych przemian kulturowych*, [w:] Kida J. (red.), *Kultura, literatura i sztuka w edukacji językowej w świetle badań empirycznych*, Rzeszów 2007.
- [23] Tatariewicz W., *Historia filozofii*, T. 2, Warszawa 2005.
- [24] Vala J., *Exact research on the reception of poetry*, „Procedia – Social and Behavioral Sciences” 2011, no. 29.
- [25] Vala J., K. Doubalova K., Sladova J., Rerichova V., *Possibilities Of Positive Influence On The Attitude Of Students Towards Poetry*, „Procedia – Social and Behavioral Sciences” 2012, no. 69.
- [26] Vetulani J., *Mózg. Fascynacje, problemy, tajemnice*, Kraków 2012.
- [27] Wierzbicka A., *Moje podwójne życie. Dwa języki, dwie kultury, dwa światy*, „Teksty Drugie” 1997, nr 3.
- [28] Zimbardo P. G., *Psychologia i życie*, Warszawa 1999.

31 Tamże, s. 86.

32 J. Kida, *Język, kultura, tradycja i wychowanie patriotyczne*, [w:] J. Kida (red.), dz. cyt., s. 136.

33 J. Vala, K. Doubalova, J. Sladova, V. Rerichova, *Possibilities Of Positive Influence On The Attitude Of Students Towards Poetry*, „Procedia – Social and Behavioral Sciences” 2012, no. 69, s. 1259.

34 J. Vala, *Exact research on the reception of poetry*, „Procedia – Social and Behavioral Sciences” 2011, no. 29, s. 520.